

αντίφαση της κεφαλαιοκρατικής ανάπτυξης.

Η Ελλάδα με όλες τις ιδιομορφίες της, θα ακολουθήσει την πορεία της “αναπτυγμένης” Ευρώπης υπό δυσμενείς όρους, στα πλαίσια της Συνθήκης του Μάαστριχ. Πίσω λοιπόν στο ησιόδειο άροτρο; Η λύση δεν είναι βέβαια αυτή. Το ιστορικό στοιχείο της ανθρωπότητας σήμερα είναι αν θα μπορέσει να ελέγξει το κοινωνικό γίγνεσθαι, εντάσσοντας την επιστήμη και την τεχνολογία σε ένα τρόπο παραγωγής που θα υπηρετεί το κοινωνικό σύνολο. Εν τω μεταξύ ο αγώνας εναντίον των συνεπειών της κεφαλαιοκρατικής ανασυγκρότησης και ολοκλήρωσης θα πρέπει να είναι πανευρωπαϊκός και οριακά να αποκτήσει παγκόσμιες διαστάσεις. Η διέξοδος δεν βρίσκεται στις “Εθνικές” στρατηγικές, όπως δεν βρίσκεται ούτε στις αυταπάτες για φιλολαϊκά μέτρα που δεν υλοποιούνται ή που εκμηδενίζονται στην πορεία. Η διέξοδος βρίσκεται στην ρήξη με τον καπιταλισμό. Και όσο μακρινή και αν είναι μια τέτοια προοπτική σήμερα, άλλο τόσο είναι επίκαιρη και αναγκαία.

Δημήτρη Α. Τραυλού - Τζανετάτου: *Η 4ήμερη εβδομαδιαία εργασία. Αλληλεγγύη της κρίσης ή κρίση της αλληλεγγύης;*

Πριν από 146 χρόνια οι K. Marx και F. Engels είχαν χαιρετίσει ένθερμα την καθιέρωση της 10ωρης εργασίας στην Αγγλία. Η πολυτάραχη ιστορική διαδρομή του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος και η όλη εξελικτική πορεία του εργατικού δικαίου των καπιταλιστικών χωρών είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το αίτημα για μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς βεβαίως ταυτόχρονη μείωση του μισθού. Η χειραφεσιακή δυναμική του μέτρου αυτού έγκειται βασικά στην απελευθέρωση κρίσιμου για την αναβάθμιση και τον εξανθρωπισμό των όρων εργασίας και ζωής των εργαζομένων χρόνου από τα δεσμά της αλλοτρίωσης και του καταναγκασμού.

Σήμερα η επεκτεινόμενη και γενικευόμενη εισαγωγή της μικροηλεκτρονικής τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία προσδίδει στο μέτρο αυτό καινούριο ειδικό βάρος, καθώς διανοίγονται ευρύτατοι ορίζοντες αξιοποίησής του για την καταπολέμηση της ανεργίας. (Βλ. Δ. Τραυλού-Τζανετάτου “Εργατικό Δίκαιο και Πολιτική, 1986 σ. 265 επ.). Εντελώς πρόσφατα η σχετική συζήτηση αναζωπυρώθηκε, καθώς με πρωτοβουλία ορισμένων εργοδοτών και κυβερνήσεων τέθηκε επί τάπητος η εβδομάδα των 4 εργασιμων ημερών. Οι σχετικές προτά-

σεις, διαφοροποιούνται ωστόσο σημαντικά από τις αντίστοιχες συνδικαλιστικές διεκδικήσεις και την κρατούσα εργασιακή πρακτική, αφού συνοδεύονται από τον όρο μείωσης του μισθού. Στοχεύουν δε στην αποτροπή “αναπόφευκτων” διαφορετικά απολύσεων και, μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας και της επανάκτησης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, στην υπέρβαση της κρίσης απασχόλησης. Η κεντρική ιδέα του μέτρου αυτού, λόγω της σημασίας που του αποδίδεται, φαίνεται ότι έχει βρει απήχηση στο κείμενο προτάσεων της “Λευκής Βίβλου” για την ανάπτυξη και την απασχόληση, που θα υποβληθεί για έγκριση στη Σύνοδο Κορυφής των 12 στις Βρυξέλλες (10-11 Δεκεμβρίου).

Η “περίφημη” εβδομάδα των 4 ημερών ως άμεσα υλοποιήσιμη προοπτική έδωσε την εντύπωση “κεραυνού εν αιθρία”, καθώς ακόμη δεν έχουν κοπάσει ο σάλος, ο ενθουσιασμός, η αμηχανία ή η δαιμονοποίηση που προκάλεσε. Τούτο δε, καθώς το μέτρο ούτε πρωτότυπο ή επαναστατικό είναι ούτε, πολύ περισσότερο, πανάκεια αποτελεί. Απλώς η αποσύνδεση της μείωσης του χρόνου εργασίας από το “παραδοσιακό”, αλλά συχνότατα κρίσιμο, συμπληρωματικό στοιχείο της διατήρησης αμεταβλήτου του ύψους του μισθού το καθιστά μια μορφή μερικής απασχόλησης. Πρόκειται για μια ακόμη μέθοδο ελαστικοποίησης της εργατικής πολιτικής δύναμης στο πλαίσιο της ευρύτερης αποσταθεροποίησης και απορύθμισης των “κανονικών σχέσεων εργασίας” πολιτικής που τα τελευταία χρόνια έχει αναδειχθεί ως ενδημικό φαινόμενο κρίσης του εργατικού δικαίου και του “κοινωνικού κράτους”. (Βλ. Τραυλού-Τζανελάτου, Το Εργατικό δίκαιο σε κρίσιμη καμπή, 1990, σ. 16 επ., 105 επ.). Η μεγαλοποίηση του προβλήματος, θετικά κυρίως αλλά και αρνητικά, αποτελεί μάλλον υπερβολή, καθώς το εργατικό δίκαιο διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών προβλέπει ανάλογους μηχανισμούς (πχ. ομαδικές τροποποιητικές καταγγελίες- Γερμανία, συμβάσεις αλληλεγγύης - Ιταλία, Γαλλία).

Εντούτοις δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητη η έλλειψη κοινής στρατηγικής αντιμετώπισής του από τα συνδικάτα και τα κόμματα της αριστεράς, με υπεριχύουσα μάλλον την τάση, έστω κριτικής, αποδοχής του (πρβλ. ΠΡΙΝ, 7-11-93, σ.5). Η ποικιλία των αντιδράσεων αντανακλά βεβαίως μέχρι ένα βαθμό τις υποκείμενες διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές προσεγγίσεις του “πολύχρωμου” και πολυδιασπασμένου χώρου της αριστεράς. Εντούτοις δύσκολα μπορεί να αποκρύψει τη βαθειά κρίση του κόσμου της εργασίας που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν φαίνεται ικανός να αντιτάξει και να διεκδικήσει αποτελεσματικά εναλλακτικές προτάσεις.

Ανεξάρτητα πάντως από τις επιμέρους θεωρήσεις και αξιολογήσεις του επίμαχου μέτρου δύσκολα μπορεί να παραβλέψει κανείς το πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που το εξέθρεψε και το επιβάλλει. Έτσι η παρατεταμένη υποβάθμιση της αμοιβής εργασίας και η προϊούσα συρρίκνωση του “κοινωνικού κράτους”, ως νομοτελειακές συνέπειες της οικονομικής κρίσης, αλλά και αναγκαίοι οργανωτικοί όροι εξόδου από αυτή καθιστούν την αύξηση του “ελεύ-

θερου χρόνου” ένα εξαναγκαστικό *privilegium odiosum* αν όχι πρόκληση και χλεύη: Τούτο ισχύει, ιδίως σε χώρες, όπως πρωτίστως η Ελλάδα, όπου η αμοιβή εργασίας, όπου συχνά και μόλις μετά βίας διασφαλίζει το “όριο της φτώχειας”, η δε απόκτηση στοιχειωδών κοινωνικών αγαθών (πχ. παιδεία, υγεία, συγκοινωνία, κ.λπ) εξαρτώνται σχεδόν αποκλειστικά από το βαλάντιο του εργαζόμενου.

Από την άλλη πλευρά τόσο το πρόβλημα, τόσο οι γενεσιουργοί του λόγοι, όσο και το πλαίσιο αναφοράς του αποτελούν αμείλικτα δεδομένα, έτσι ώστε κάθε προσπάθεια προσπέρρασης του χωρίς τεκμηριωμένη αντιπαράθεση όχι μόνο αποτελεί στρουθοκαμηλισμό αλλά, πολύ περισσότερο, περικλείει τον σοβαρό κίνδυνο - λόγω των αναμφισβήτητων, ενδογενών και εξωγενών, υποκειμενικών και αντικειμενικών δυσχερειών του εργατικού πολιτικού και συνδικαλιστικού κινήματος - να επιβληθεί αμαχητί η σκληρότερη δυνατή εκδοχή του, χωρίς την παραμικρή πρόβλεψη οποιασδήποτε ασφαλιστικής δικλείδας σχετικής, τόσο με το μέτρο, όσο και με τις δυσμενείς του επιπτώσεις. Πάντως και εφόσον καθίσταται αδύνατη η αποτροπή του, ως στοιχειώδεις και ανυποχώρητοι όροι - διεκδικήσεις της εργατικής πλευράς πρέπει να διασφαλισθούν, α) η συμμετοχή των συνδικάτων στη συζήτηση, σχεδίαση και υλοποίηση του μέτρου, που πρέπει να χαρακτηρίζεται από αναλογικότητα, προσωρινότητα και “ευελιξία” καθώς και στη δυνατή απορρόφηση των δυσμενών επιπτώσεων του, β) η διαφύλαξη της φερεγγυότητας και της τελολογίας των συλλογικών συμβάσεων εργασίας ως μηχανισμών προστασίας των κατωτάτων μισθολογικών ορίων.

Το κρίσιμο εντούτοις ερώτημα που γεννιέται με αφορμή το παραπάνω μέτρο είναι, αν και κατά πόσο η 4ήμερη εργασία ως μορφή ελαστικοποίησης των σχέσεων εργασίας εντάσσεται λειτουργικά σε μια πολιτική απασχόλησης “έκτακτης ανάγκης”, αποτελεί δηλ. μέτρο προσωρινό συγκυριακού χαρακτήρα (εργατικό δίκαιο της κρίσης) ή αν, πολύ περισσότερο, συγκροτεί μια βασική, λιγότερο ή περισσότερο, σταθερή συνιστώσα μιας στρατηγικής αναδιάρθρωσης, δηλ. κατά κυριολεξία αποδιάρθρωσης, του ισχύοντος συστήματος θεσμικής οργάνωσης της εργατικής δύναμης (κρίση του εργατικού δικαίου). Στην τελευταία περίπτωση όλες οι γνωστές και εφαρμοζόμενες σήμερα αποκλίσεις από το πρότυπο της “κανονικής σχέσης εργασίας”, που βασικά συμπυκνώνει και κρυσταλλώνει το σύγχρονο προστατευτικό εργατικό δίκαιο, μετατρέπονται σε κανόνα, αναγόμενες έτσι σε λειτουργικές-τελολογικές σταθερές ενός “νέου”, ευέλικτου, ευπροσάρμοστου και “κινητικού” συστήματος.

Ενδιαφέρουσες και ίσως αποκαλυπτικές για την εσωτερική δυναμική των ευρωπαϊκών ζυμώσεων είναι οι, ραγδαία αναπτυσσόμενες, τάσεις στις ΗΠΑ, όπου οι “εργαζόμενοι μιας χρήσης” και η “διαρκής κοινωνική ανασφάλεια” φαίνεται να εξελίσσονται σε βασικά χαρακτηριστικά ενός νέου τύπου εργασιακών σχέσεων. Βεβαίως το ευρωπαϊκό πρότυπο των εργασιακών σχέσεων διαφέρει σημαντικά τόσο από το αμερικανικό όσο και κυρίως από το ιαπωνικό. Ωστόσο ο σκληρός ανταγωνισμός στην παγκόσμια αγορά σε συνθήκες βαθειάς διαρθρωτι-

κής κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος, συνεπάγεται αναπόδραστα αλληλοπροσεγγίσεις και αλληλεπιδράσεις, με αποτέλεσμα την ανάδειξη κοινών βασικών δυναμικών.

Η αρχή της “νέας” αλληλεγγύης μεταξύ απασχολουμένων και ανέργων για τη στήριξη των μέτρων ανακατανομής των διαθέσιμων κενών θέσεων εργασίας και εισοδημάτων για την αντιμετώπιση της ανεργίας, φαίνεται τελικά ικανή να αποτελέσει (πρβλ. ΠΡΙΝ, οπ.) ένα κοινό ιδεολογικό σημείο αναφοράς των τριών συστημάτων. Και ναι μεν η σχέση απασχολουμένων-ανέργων διαπνέεται από το στοιχείο της αλληλεγγύης. Ωστόσο η κορυφαία έκφραση της αλληλεγγύης είναι “εξωστρεφής” και αφορά τη διεκδίκηση των εργασιακών συμφερόντων από τον εργοδότη και το κράτος. Αυτή η “εξωτερική αλληλεγγύη”, εκφραζόμενη μέσω των συνδικάτων, απετέλεσε και αποτελεί το βασικό μοχλό της κοινωνικής προόδου και εξέλιξης του εργατικού δικαίου. Το διπολικό ανταγωνιστικό μοντέλο της εργασιακής σχέσης που συγκροτεί το “σκληρό πυρήνα” του σύγχρονου εργατικού δικαίου, διαγράφει το πλαίσιο και προσδιορίζει δεσμευτικά το περιεχόμενο της αλληλεγγύης. Η τεχνητή απόσπαση των ανέργων από την εργατική πλευρά και η εμφάνιση τους ως οιονεί τρίτου πόλου (πρβλ. Daubler, Das Arbeitsrecht 2, s. 336 επ.) ανταγωνιστικού προς αυτή και αντικειμενικά συμπλέουσα με το εργοδοτικό συμφέρον αλλοιώνει το χαρακτήρα της σχέσης εξαρτημένης εργασίας και υπονομεύει σοβαρά τη βασική συνιστώσα της αλληλεγγύης, τη συνδικαλιστική δράση.

Αν η τελολογική αυτή διαστροφή ή, καλλίτερα, αντιστροφή, της κεντρικής αρχής της αλληλεγγύης σηματοδοτεί στον ιδεολογικό ορίζοντα τη βαθύτερη αξιολογική ουσία της “νέας εργασιακής τάξης”, τότε φαίνεται να έχει αρχίσει η αντίστροφη πορεία προς την προϊστορία του εργατικού δικαίου.

Γιώργος Τριμπέρης: Α.Ε.Ι - 1993

Η τοποθέτηση ενός πανεπιστημιακού στη θέση του Υπουργού Παιδείας, με την νέα(;) είσοδο του ΠΑΣΟΚ στο τραίνο της διακυβέρνησης της χώρας, τάραξε έστω και για λίγο τα λιμνάζονα νερά της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ο κ. Δ. Φατούρος είναι γνώστης, εκ των έσω, των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Παιδεία και ειδικότερα η Ανωτάτη. Η προσωπική του άποψη θα καθορίσει, και σε ποιό βαθμό, την κυβερνητική πολιτική στα θέματα Παιδείας; Το ΠΑΣΟΚ θα συνεχίσει την συντηρητική αναδίπλωση που επιχειρήθηκε με την “mea culpa” αυτοκριτική- παραίτηση στελεχών του που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του περι-

Ο Γιώργος Τριμπέρης είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών

φημου “Νόμου Πλαισίου”; Θα συνεχιστεί η οπισθοδρόμηση που δρομολογήθηκε από την Ν.Δ. με τον “Νόμο Σουφλιά”;

Η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στα Α.Ε.Ι. και την οποία καλείται να αντιμετωπίσει η νέα ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας είναι αρκετά σύνθετη.

Χαρακτηριστικά θα μπορούσε να αναφέρει κανείς τις οικονομικές - ερευνητικές σχέσεις εξάρτησης ανάμεσα στα μέλη ΔΕΠ, οι οποίες επηρεάζουν καθοριστικά την δημοκρατική λειτουργία των οργάνων διοίκησης έξω και παρά τον όποιο θεσμικά και νομοθετικά κατοχυρωμένο χαρακτήρα τους.

Χρόνια τώρα, στο μέτρο που η Παιδεία δεν αποτελεί μία βραχυπρόθεσμα παραγωγική επένδυση, εγκαταλείπεται στην τύχη της. Μία τύχη η οποία όσο και αν ακούγεται αντιφατικό είναι προκαθορισμένη. Με στοιχειώδη κρατική χρηματοδότηση, ανίκανη να καλύψει ακόμα και λειτουργικά έξοδα, οι πανεπιστημιακοί αναγκάζονται(;) να στραφούν σε άλλες πηγές. Το ερωτηματικό στην παρένθεση θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα για μία μακροσκελέστατη ανάλυση σχετικά με τη στάση των πανεπιστημιακών τα τελευταία χρόνια. Για την εμπορευματοποίηση της επιστήμης. Για τους πανεπιστημιακούς ερευνητές - επιχειρηματίες. Για την πτώση του αγωνιστικού-δικεδικητικού φρονήματος των υπολοίπων. Για τα αίτια και τις ευθύνες της ουσιαστικής διάλυσης του συνδικαλιστικού τους κινήματος. Δεν είναι όμως αυτός ο σκοπός του παρόντος σημειώματος. Το γεγονός είναι ότι ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης καθορίζει πλέον σε σημαντικό βαθμό τους ερευνητικούς προσανατολισμούς των πανεπιστημίων. Αυτό σιγά-σιγά οδηγεί σε μία αυξανόμενη αλλοτρίωση, απώλεια της δυνατότητας ελέγχου, αυξανόμενη υποταγή σε απαιτήσεις που δεν έχουν καμιά σχέση με τις ανησυχίες, ικανότητες και ανάγκες του πανεπιστημιακού ερευνητή.

Κέντρα έξω από τα Α.Ε.Ι., πολλές φορές και έξω από την Ελλάδα, καθορίζουν τους ερευνητικούς προσανατολισμούς, οι δε επικεφαλείς (συντονιστές) των Ερευνητικών Προγραμμάτων ασκούν απόλυτη εξουσία στους συμμετέχοντες σ' αυτά. Αλέναντι στον ερευνητικό θάνατο, η υποταγή. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η όποια ισοτιμία της ψήφου στα Πανεπιστημιακά όργανα διοίκησης έχει θεωρητική μόνο βάση.

Δημιουργικός ερευνητής είναι ο ανεξάρτητος ερευνητής, εκείνος που επιλέγει το αντικείμενο της έρευνάς του και τους συνεργάτες του με επιστημονικά κριτήρια, μακριά από οικονομικές ή άλλες εξαρτήσεις και εξαναγκασμούς. Και η οικονομική ανεξαρτησία συμβάλλει σε αυτή την κατεύθυνση.

Και βεβαίως η ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας τα γνωρίζει όλα αυτά. Όπως επίσης ότι ο μισθός ενός μέλους ΔΕΠ κυμαίνεται από 250-320 χιλιάδες δραχμές περίπου, όσος είναι ο μισθός μιας ειδικευμένης γραμματέως. Όταν το κόστος συμμετοχής σε ένα τριήμερο συνέδριο στο εξωτερικό είναι τουλάχιστον 300.000 δραχ. η πανεπιστημιακή αποζημίωση 30.000 δραχ.

Η άσκηση διοίκησης στα πανεπιστημιακά όργανα βρίσκεται πλέον ουσια-

στικά στα χέρια της Καθηγητικής (Α') βαθμίδας, η οποία απαρτίζεται κυρίως από καθηγητές των πρώην Εδρών. Κρίσεις για μονιμοποιήσεις, εξελίξεις σε ανώτερη βαθμίδα ελέγχονται ουσιαστικά από την κορυφή της πυραμίδας. Η Ν.Δ. με τον "Νόμο Σουφλιά" πέρασε το αναντικατάστατο της παρουσίας του Καθηγητή (Α') ακόμα και στις εξεταστικές επιτροπές απονομής διδακτορικού. Ο Ενιαίος Φορέας Διδασκόντων έχει καταργηθεί. Παράλληλα το όργιο αυθαιρεσιών στις κρίσεις συνεχίζεται, χωρίς να υπάρχει κάποιος θεσμοθετημένος τρόπος ελέγχου των αυθαιρετούτων.

Η απουσία βιβλιοθηκών, Πανεπιστημιακών Τυπογραφείων, δυσχεραίνουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Η οργάνωση Μεταπτυχιακών Σπουδών βρίσκεται ακόμα στα χαρτιά, ενώ η χρηματοδότηση αυτών που και σήμερα κάτω από τις συνθήκες που επικρατούν έχουν το κουράγιο να μπουκ στην περιπέτεια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής, είναι ανύπαρκτη. Τέλος, νέοι και άξιοι επιστήμονες που έχουν ολοκληρώσει όχι μόνο τις μεταπτυχιακές τους σπουδές αλλά και έχουν χρόνων ερευνητική πείρα και επιστημονική παρουσία διεθνώς, υποαπασχολούνται ή ετεροαπασχολούνται, περιμένοντας την αξιοποίησή τους.

Πολλά θα μπορούσε ακόμα να επισημάνει κανείς όσον αφορά τη χάραξη μιας κεντρικής κρατικής ερευνητικής πολιτικής, για την συνεργασία πανεπιστημίου-βιομηχανίας, για την σημασία και τις επιπτώσεις των ΕΟΚικών προγραμμάτων τόσο στην Έρευνα όσο και στην Εκπαίδευση.

Με αφορμή την ανάληψη της ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας από ένα πανεπιστημιακό δάσκαλο που δεν τον συνοδεύει η φθορά ενός πολιτικού καρριέρας, θελήσαμε να κάνουμε μόνο κάποιες επισημάνσεις. Όσοι ακόμα αγωνιούμε για τα πανεπιστημιακά πράγματα και διατηρούμε τα όνειρά μας, θέλουμε πάντα να ελπίζουμε.

Δημήτρης Μαρκής: *Ο Habermas στην Αθήνα*

Η Νομική Σχολή στην Αθήνα τίμησε πρόσφατα τον γερμανό φιλόσοφο και κοινωνιολόγο Habermas. Η τιμή ξένων προσωπικοτήτων έχει παράδοση στο τόπο μας. Με το να τους τιμούμε προσδίδουμε και στον εαυτό μας μια κάποια σημαντικότητα, και εξασφαλίζουμε μια ανώδυνη και συμβολική επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Έτσι, η Πολιτεία των Ιδεών μας μπορεί να κοιμάται ήσυχα, μια και έτσι όχι μόνο αναδεικνύομαστε χωρίς κόπο εφάμιλλοι των ξένων, αλλά και τους υποτάσσουμε στην δικιά μας τιμητική τελετουργία.

Ως πρώτο και βασικό μοτίβο της φιλοσοφικής Κοσμοθεωρίας του

Ο Δ. Μαρκής είναι Καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο της Μακεδονίας και πρώην πρόεδρος του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Habermas θεωρώ την πίστη του στον ορθό Λόγο. Φυσικά όχι πια τον θείο Λόγο ούτε τον καθαρό Λόγο του Kant, αλλά τον ανθρώπινο, πεπερασμένο και ιστορικά διαμεσολαβημένο Λόγο, όπως αυτός “ενσωματώνεται” στη Γλώσσα μας. Όπως και ο δάσκαλος του Horkheimer, έτσι και αυτός διαφοροποιείται από τις μοντέρνες και μεταμοντέρνες Κοσμοθεωρίες του Ανορθολογισμού, και του Μυστικισμού. Η Φιλοσοφία οφείλει να συνεχίσει τη διαφωτιστική παράδοση της δεσμευτικότητας του Λόγου και να αντισταθεί στην σαγήνη, στην έλξη της “Μισολογίας”, τώρα όσο και στην αρχή της στον Πλάτωνα.

Ένα άλλο σημαντικό μοτίβο της Φιλοσοφίας του Habermas είναι το μεταφιλοσοφικό αίτημα του Marx και του Horkheimer για την ενότητα Θεωρίας και Πράξης. Αν και το μαρξιστικό όραμα δεν υλοποιήθηκε, και η Θεωρία της Επανάστασης ως συνδυετικός κρίκος απεδείχθη μοιραίος, εν τούτοις το αίτημα της ενότητας αυτής παραμένει κεντρικός μοχλός της φιλοσοφικής δουλειάς του Habermas. Ενώ ο Horkheimer και εν μέρει ο Adorno υποκαθιστούν τη μαρξιστική θεωρία της επανάστασης με μια κριτική του Πολιτισμού, ο Habermas, ίσως στο σημείο αυτό πιο κοντά στον Μαρξ, επιμένει να θεματοποιεί την Πολιτική ως τον συνδυετικό κρίκο μεταξύ Θεωρίας και Πράξης και στις μέρες μας. Βέβαια, η δικιά του κριτική της Πολιτικής τώρα γίνεται εμμενής και αφορά την κριτική των πολιτικών θεσμών από τα μέσα του συστήματός μας. Με τον επικοινωνιακό Λόγο ο Habermas αναζητεί έναν τόπο εξορθολογισμού και επιστασίας της Πολιτικής, ενάντια στο θετικισμό και το Νιτσεισμό, που αφήνουν τελικά την Πολιτική στην αυθαιρεσία της ανορθολογικής απόφασης.

Ως μία τρίτη σταθερή της Φιλοσοφικής Λογικής του Habermas θεωρώ τον πλατωνικό ή καντιανό διαχωρισμό μεταξύ *Ιδέας* και *Πραγματικότητας*, ή *Ισχύος* και *Γένεσης*. Ο Habermas προσπαθεί κυρίως να εξασφαλίσει το “κανονιστικό” υπόβαθρο της Κριτικής Θεωρίας, όταν επιμένει σε ζητήματα της *Ισχύος* και της *Ιδέας*. Βέβαια, μετά τη διπλή “αποδόμηση” των δύο κόσμων του Πλάτωνα ή των δύο μορφών του εμπειρικού και καθαρού Λόγου στον Kant, αναζητά στις “υπολανθάνουσες προϋποθέσεις” του ομιλείν μια τέτοια κανονιστική αρχή, πέραν της συγκεκριμένης, ιστορικο- φιλοσοφικής ομιλίας μας. Αυτό το μοτίβο τον διαφοροποιεί πάντοτε από τις αντίπαλες φιλοσοφικές Λογικές του Νατουραλισμού, του Ιστορισμού και του Πραγματισμού.

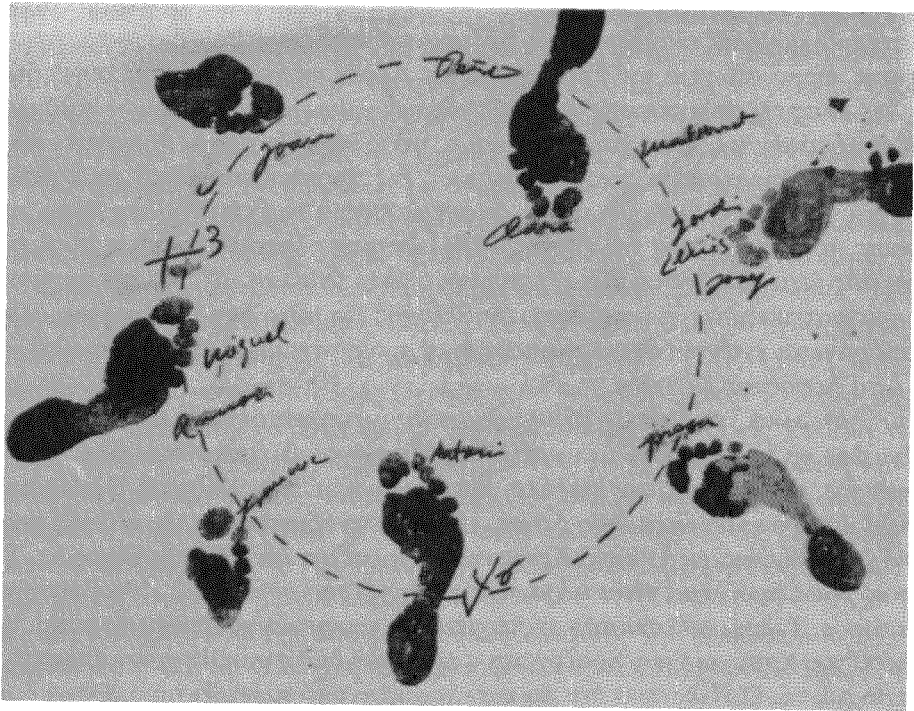
Ως μία τέταρτη σταθερή της Πολιτικής Φιλοσοφίας του Habermas θεωρώ την επίσης πλατωνική διάκριση μεταξύ *Πειθούς* και *Δύναμης* (*Macht*) και τη στράτευση του υπέρ της Πειθούς ως έλλογης συγκρότησης της πολιτικής πραγματικότητας. Με αυτό το μοτίβο του έργου του διαφοροποιείται σε όλες τις φάσεις του από όλους τους παλιούς και μοντέρνους θεωρητικούς της *Macht*. Με βάση την πίστη του στον ανθρώπινο Λόγο προσπαθεί να εξορθολογίσει την πολιτική πρακτική, τονίζοντας πάντοτε την ισχύ του “ισχυρότερου” επιχειρήματος και τη σημασία της πειθούς ως στοιχείου της Πολιτικής. Είναι προφανές ότι κι εδώ ο Habermas τάσσεται με το μέρος του καντιανού Πλατωνισμού και ενάντια στον παληό Μακιαβελισμό και μεταμοντέρνο Νιτσεισμό. Φασισμός, Αυταρχισμός,

Σταλινισμός, αποτελούν πάντοτε το στόχο της κριτικής του.

Η κλασική Κριτική Θεωρία τόνισε à la Marx τη σπουδαιότητα της αρχής της ανταλλαγής για τη συγκρότηση της “Βάσης” και του “Εποικοδομήματος” της κοινωνικής Ολότητας. Σ’ αυτό συμφωνούν Horkheimer και Adorno στη μαρξιστική “ορθοδοξία” τους. Ο Habermas υποκαθιστά την οικονομική αρχή της ανταλλαγής με την επικοινωνιακή αρχή της διαπραγματευσιμότητας, ως το στοιχείο του επικοινωνιακού Λόγου ως της αρχής της συγκρότησης της ίδιας της Φιλοσοφικής Λογικής και των κοινωνικών, πολιτικών και νομικών εφαρμογών της. Η επικαιρότητα και η “μόδα” του Habermas προκύπτει τελικά απ’ αυτή την ανακήρυξη του “παζαριού”, της “διαπραγματεύσεως”, σε καθολική αρχή του Λόγου. Ο Hegel τόνισε ότι η Φιλοσοφία είναι η έκφραση μέσω, της έννοιας, του “πνεύματος της εποχής”. Ο Habermas υλοποιεί επιτυχώς αυτή την αρχή στις μέρες μας, όπου όλα εξαρτώνται από το “παζάρεμα”. Με την αρχή της διαπραγματευσιμότητας η αρχή της ανταλλαγής όχι μόνο δεν ξεπερνιέται, αλλά αναπαράγεται ενισχυμένη και παντοδύναμη: η οικονομική Ratio αυτοπροβάλλεται ως ο Λόγος του Κόσμου.

Φυσικά, με την αρχή της διαπραγματευσιμότητας δεν μπορεί ο Habermas να προσεγγίσει τα μεγάλα υπαρξιακά προβλήματα της ζωής, για το νόημα της, τον θάνατο, την λύτρωση και την “μοίρα” του Κόσμου! Εκείνο που μπορεί όμως ο επικοινωνιακός Λόγος, είναι μια αναδιατύπωση της παλιάς πρακτικής Φιλοσοφίας, ως Ηθικής, Κοινωνικής, Πολιτικής και Νομικής Θεωρίας. Το βασικό όμως πρόβλημα είναι τώρα, πώς μπορεί ο επικοινωνιακός Λόγος να γίνει πρακτικός. Τελικά ο Habermas περιέρχεται σε αμηχανία να δείξει, έστω και με τα μέσα του Kant, από που προέρχεται η πρακτική δεσμευτικότητα του επικοινωνιακού Λόγου. Ο Habermas δεν παραιτείται μόνο από το μαρξιστικό όραμα διαμεσολάβησης Θεωρίας και πράξης, αλλά και από το παραδοσιακό όραμά της στα πλαίσια μιας ηθικο-πολιτικής δεσμευτικότητας. Ως Μετα-σωκρατικός φιλόσοφος αγνοεί την “κακιά” πλευρά της ζωής και πιστεύει προφανώς ότι η αρετή είναι γνώση: το χάσμα μεταξύ Θεωρίας και Πράξης καλείται να γεφυρώσει αυτή η πίστη του στον Λόγο.

Στο Marx είχαμε μία μετα-φιλοσοφική προσπάθεια άρσης της Φιλοσοφίας μέσω της πραγματοποίησής της. Εφ’ όσον όμως η στιγμή της πραγματοποίησής της Φιλοσοφίας “παραμελήθηκε”, εξακολουθούμε, όπως τονίζει ο Adorno, να φιλοσοφούμε. Το ζητούμενο όμως είναι εάν θα συνεχίσουμε να κάνουμε “ανένδοτη” “αντιστασιακή” Φιλοσοφία, ή αν θα περάσουμε στο αντίπαλο στρατόπεδο της φιλοσοφικής ερμηνείας του κυρίαρχου κόσμου του παρόντος, παραιτούμενοι από την ανάγκη μιας συνέχισης και της Κριτικής. Ο μύθος του Διαλόγου απωθεί και αποβάλλει το έτερον του αστικού Λόγου. Το ζητούμενο της “ορθόδοξης” Κριτικής Θεωρίας ήταν η έλλογος κατακραυγή αυτού του “έτερου” του αστικού κόσμου, ενώ ο Habermas με τη δικιά του υπερβατολογική θεωρία της επικοινωνίας φαίνεται να γίνεται άθελά του απολογητής και ίσως “τσιράκι” της καθεστώςας τάξης.

Χωρίς τίτλο από τη *Suite Catalana*, 1972